

HUSITSKÁ TRADICE A STALINISTICKÁ HEGEMONIE

Jiří Andrs

Jan Randák, *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*, Nakladatelství Lidové noviny a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016.

Jan Randák se ve studii druhého života husitství v 50. letech 20. století zabývá celou řadou problémů spojených s pamětí, tradicí, školní výukou či populární kulturou a jejich vlivem na dobové utváření společnosti. V dynamickém období, které rozmáchlá stalinistická přestavba národního kolektivu představovala, podle něho jeden z nejvyužívanějších nástrojů tohoto procesu představovalo právě důsledné využívání husitské tradice. Autor se tak vydává dál, než kam sahá obecně nejrozšířenější a nejpřijímanější represivní výklad tohoto období.

Ve své druhé knize¹ zasazuje historické vědomí a povědomí stalinské éry o husitech do širšího rámce a ukazuje, že stalinistická interpretace byla sice monopolní a vylučovala jiné výklady, ale byla také stejně dobově podmíněná jako mnohé jiné jí předcházející interpretace. Husitské dějiny v poválečném období sloužily především jako „legitimizace budování nového řádu“. Aby tato snaha byla úspěšná, bylo potřeba vytvořit masový kulturně hegemónický projekt. Masovost autor dokládá na celé řadě konkrétních příkladů (z husitské tematiky např. tzv. Jiráskovská akce, tedy ediční projekt čítající 3 500 000 výtisků). S pomocí podobných retrospektivních pohledů cílících k tendenčně vyloženému husitství se únorový převrat prezentoval jako završení linie dějin započaté husity. A právě husitská tradice tak vřazovala socialistický projekt zpět do příběhu národních dějin a fungovala i jako ospravedlnění budovatelského radikalismu.

Autor se věnuje rovněž dobové provázanosti vědy a politiky. Poukazuje, že tehdejší angažovaná historie šla proti všem zásadám historické práce – první vznikl ideový konstrukt a ten byl dále potvrzován a dokládal správnost vývoje směrem ke komunismu jako historicky zákonitého. Nejčastěji zmiňovanými jmény jsou (nepřekvapivě) Zdeněk Nejedlý, František Kavka a Josef Macek. Kapitola o školní výchově čerpá z tezí Pierra Bourdieu o kategorizaci myšlení skrze školní instituce.²

V knize je rozvíjen koncept „místa paměti“, a to jak u monumentálních pražských staveb – Betlémské kaple (1954)

nebo památníku na Vítkově (stavba zahájena již za 1. republiky, přepracována v 50. letech 20. století), tak i v regionech. Právě regionální identitě věnovala socialistická diktatura velký prostor a v případě husitství se zaměřila nejvýrazněji na jižní Čechy, například v pojetí slavností – v Husinci, na Kozím hrádku, atd. Ve zdůrazňování venkovského původu Husitů (a Jana Žižky) netkvěla pouze snaha o socialistickou mobilizaci venkova, ale i tažení za zlomením vlivu katolické církve.

Klíčová kapitola věnující se kulturní hegemónii vychází z osvědčených tezí Antonia Gramsciho a je zařazena na samý závěr knihy. Zde se do autorova zorného pole dostává také film coby indoktrinační médium a nástroj hegemónického působení. Randák mu nicméně věnuje jen sedm stran – přestože jsou dodnes právě filmy Vávrovy husitské trilogie symbolem stalinistického výkladu husitství. To však nemá být výtkou, protože tyto filmy již byly popsány jinde³ a navíc v perspektivě Randákova širokého pojetí se ukazuje, že byly jen střípkem ve velké mozaice retro-husitských aktivit, které dobovou hegemónii pomáhaly utvářet.

Síla národní tradice

Marxistické přesvědčení o zákonitosti dějin přisoudilo Husovi úlohu proto-socialisty, který se octl ve správný čas na správném místě. Randák ukazuje klíčovost spojení s národní tradicí, a to i v této době, která se při letném pohledu může jevit jako přeplněná sovětským importem internacionalistické propagandy. Přitom radikálně internacionalistické křídlo následující Ždanovovu linii bylo postupem času převládáno křídlem „národním“ (Nejedlý, Nezval ad.), které do značné míry navazovalo na Palackého pojetí národních dějin. Randák přímo píše, že „přerod člověka se neměl odehrát ve znamení zásadního rozchodu s minulostí“.⁴

Autor tedy zasazuje československý stalinismus do historizujících souvislostí, není pro něj pouhou vnucenou ideologií přicházející z exterioritní „říše zla“. Interpretuje

¹ Autorova první kniha – viz Jan RANDÁK, *Kult mrtvých*, Praha 2008.

² Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998.

³ Viz např. Petr ČORNEJ, *Husitská trilogie a její dobový ohlas*, in: Petr Kopal (ed.), *Film a dějiny*, Praha 2003, s. 84–98.

⁴ Jan RANDÁK, *V záři rudého kalicha*, s. 326.

husitské aktualizace jako živou populární kulturu, která je systematicky zapojována do totalitárního projektu kulturní dominance. V podobném duchu již popisoval dobové procesy Vítězslav Sommer ve své knize o angažovaném dějepisectví,⁵ ale i tak by bylo jistě přínosné, kdyby se i další oblasti působení stalinistické propagandy staly v budoucnu předmětem analýzy zaměřené na jejich hegemonické působení.

Struktura a jazyk textu

Kniha je rozdělena do deseti kapitol, které je – dle autora – možné číst i jako samostatné eseje. Ty se postupně věnují politice dějin, historiografické produkci, husitské tradici, školnímu dějepisu, postavě Jana Husa, osvětovému působení, vlastenectví, teritorialitě, armádnímu prostředí a kulturní hegemonii. Ambice možnosti samostatného čtení jednotlivých

kapitol je naplněna, ale na úkor toho, že se v textech některé postupy i poznatky několikrát opakují. Jednotlivé kapitoly působí, ať už z hlediska vědecké argumentace, tak i čtenářsky, nevyrovnaně. Jazyk práce je silně ovlivněn německým akademickým prostředím – je striktně racionální a „realistický“. Nabízí se tedy myšlenka, zda je kniha vůbec čitelná i pro čtenáře bez akademické průpravy. Do textu autor často vkládá otázku, která čtenáře vytrhne z jinak nahuštěného textu, ale spíš ještě častěji plní poznámky pod čarou přemírou textu, který navíc obsahuje jen velmi málo tvrdých faktů a o to více dlouhých citací. Lze tedy konstatovat, že sám autor se popularizačními postupy, které zkoumal, příliš neinspiroval a napsal knihu, která cílí na úzce profilované experty. Nicméně mezi historiky kniha *V záři rudého kalicha* již jistě nachází své pevné a respektované místo.

⁵ Vítězslav SOMMER, *Angažované dějepisectví: stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950-1970)*, Praha 2011.